

Sille Kapper kaitses doktoriväitekirja pärimustantsust

12. detsembril 2013. aastal kaitses Sille Kapper Tallinna Ülikooli Eesti Humanitaar-instituudis doktoritööd *Muutuv pärimustants: kontseptsioonid ja realisatsioonid Eestis 2008–2013 / Changing Traditional Folk Dance: Concepts and Realizations in Estonia 2008–2013*.

Väitekirja uurimuslikus osas jälgitakse üldmõiste *rahvatants* 21. sajandi alguseks väljakujunenud tähenduste paljusust. Ilmneb, et ka alles 5–10 aasta eest uudissõnana kasutusele tulnud *pärimustants* tähistab erineva taustaga kasutajale erineva ulatusega nähtusi. Väitekirjas on keskendutud mõiste *pärimustants* tähendusele selle termini kasutajate seas tänapäeva Eestis, siinjuures taandub nii teadus- kui argidiskursuse tekstide kodeerimisskeem põhikoodidele *minevikulisus*, *kogukond*, *osalus* ja *varieeruvus* (lk 44).

Sille Kapper Varssavis labajala valssi õpetamas. Foto Edite Husare 2013

Autor osutab, et 20. sajandi esimestel kümnenditel alguse saanud rahvatantsuharrastuse originaalilähedust taotleval stiliseerimata ja stiliseeritud suund lahkesid Eestis eriti tugevalt nõukogude okupatsiooni perioodil. See inspireeris teda käsitlema rahvuslikku lavatantsu kui spetsiifilist tantsukunsti vormi Epp Annuse sotskolonialismi kontseptsiooniga seotud raamistikus. Edasiuurimist vajasisid nõukogude perioodi mõju tantsutekstide varieerumises ning selle toimemehhanismid.

Uurimismaterjali kvalitatiivsel sisuanalüüsil pööratakse tähelepanu koodidele, mis väljendavad erinevate kogukondade liikmete väärtushinnanguid: mida arvati erinevatest variantidest ja varieerimisviisidest, millele üldse tähelepanu pöörati ja millele mitte, samuti kes, miks ja millistes situatsioonides neist teemadest kõnelevad, mis põhjustel ja mil viisil. Otsiti “refleksioone, mis näitaksid tegelike tantsurealisatsioonide ja neile antavate tõlgenduste ning hinnangute seoseid” (lk 49). Sellisel pole eesti pärimustantse varem uuritud.

Märgitakse, et tänapäeval sekkub pärimustantsu mõistesse ka rahvusluse teema, mida esineb eriti rahvatantsijate ja rahvatantsujuhtide tekstides (lk 56).

Puudutades pärimustantsude omandamist tänapäeval, tõdeb autor, et dialoog tantsutekstiga ilmneb selgesti õppeprotsessis, kus vaheldumisi täienevad tantsu kontseptsioon ja realisatsioon. Ta nendib, et selline dialoog tantsuga võtab palju aega ning rahvatantsurühmad õpivad pärimustantse pigem lühidalt ja kiiresti, projektina. Süvenemist see päriselt siiski ei välista. Näitena toob ta tantsurühma Leesikad Pakri tantsude põhisammu süvenenud õppimise, mille tulemusena noorte liikumises peaaegu puudusid varem omandatud lavatantsu mõjud (lk 69).

Uusimaks pärimustantsu varieerumist mõjutavaks ilminguks peab autor tantsutekstide rolli meediumina tantsija või tantsu vaataja suhtlemisel iseendaga. Selle kõrvale tuuakse üsna levinud hinnang, mille järgi pärimustants on igav nii tantsida kui ka vaadata ning selle abil ei käivitugi suhtlemist iseendaga. Tõlgendades olukorda nii, et kui tekst ei kõneta, siis on viga tekstis, lisab tantsuõpetaja pärimustantsu uusi elemente põhjendusega “et oleks huvitavam”. See on kooskõlas moodsa elulaadi aina uut nõudva mentaliteediga, kuid samal mõtteviisil põhinevad ka lavalise rahvatantsu esteetilised väärtused ning tantsustiil, mis on juurdunud põlvkondade mällu õige ja ehedana.

Sellele suunale töötab vastu pärimustantsu süvahuviliste subkultuur. Püütakse eemalduda lavatantsu esteetikast ning taastada ökonoomset kehakasutust, pidades seda talupojatantsu oluliseks komponendiks ja väärtuseks. Ajalooliste ja piirkondlike kogukondade pärimustantsijate tõlgendustele on iseloomulik suhteliselt selge piir “õige” ja “vale” vahel. Paikkondlikku eripära ja identiteeti rõhutatakse teatud kindlate liikumisvariantide abil.

Autori sõnul eristatakse pärimustantsu rahvuslikust lavatantsust sageli ka osaluskesksuse ja ettekandelisuse kriteeriumi põhjal. Pärimustantsu ettekandmisel välisele publikule võib täheldada erinevaid suundi: tantsijate liikumismaneer võib sarnaneda lavastiilile, kuid võidakse sellele ka sihilikult vastanduda. Osalus- ja ettekandelise funktsiooni omavahelise segunemise kohta tänapäeval märgib autor: tants on korraka nii tantsija enese lõbu kui ettekanne pealtvaatajaile, kusjuures erinevate faktorite osakaal sõltub rühma sisemisest kultuurist, väärtushinnangutest, tegevusperioodist või konkreetsest situatsioonist.

Väitekirjas konstateeritakse, et pärimustantsijad ja pärimustantsust süvitsi huvitavad asjaarmastajad on asunud otsima uusi alternatiivseid meetodeid, kohandamaks

talurahva tantse tänapäeva esteetika ja elustiilidega, ilma et väheneks rõhk tantsija individuaalsusele, mille puudumist lavarahvatantsus nad kritiseerivad.

Kokkuvõttes nendib autor, et ühtne ettekujutus pärimustantsu olemusest puudub. Iga mõistestaja konstrueerib pärimustantsu mõiste oma teadmistest ja kogemustest tulenevalt. Nii võidakse ühel juhul selle määravaks tunnuseks pidada talupojakultuurist pärinevate liikumiselementide olemasolu või motiivide järjestust, teisel juhul saab oluliseks tantsu osaluskesksus vastandina esinemisele, kolmandal pannakse rõhku improvisatsioonilisele või vastupidi, rõhutatakse kohaliku kogukonna reegleid, norme ja eripärasid. Endised talurahva pärimustantsud ja nende elemendid on nüüdisajaks peaaegu täielikult kolinud külakogukonnast erinevate harrastajate ja huviliste kogukondadesse ning jätkuvad siin igal realisatsioonil aina uuesti loodava nüüdisaegse traditsioonina.

Kõnealuse uurimuse jätkuvõimaluseks peab autor postkoloniaalsete mõtteviiside rakendamist näiteks baltisaksa ja eesti talurahva tantsukultuuri suhete uurimisel. Peaaegu uurimata teema on ka eesti ja naaberrahvaste pärimustantsude suhted. Kuna tantsu ei tõkesta keelepiirid ja see on vägagi rahvusvaheline, oleks kunagi ehk mõeldav koostada ka rahvusvahelistele muinasjutukataloogidele analoogne Euroopa tantsude kataloog.

Kõnealuse uurimuse väärtuses kahtlust ei ole, aga kindlasti tuleb juhtida tähelepanu paarile seigale, mille puhul on tuginetud faktidega põhjendamata arvamused avaldustele. Sellised väited teaduskirjanduses on ebasoovitavad, sest võivad tekitada soovimatu lumepalliefekti.

Kristjan Toropi kogumiku *Viron vakka* kohta öeldakse, et see ilmus esmalt Tamperes soomekeelsena “majanduslikel ja poliitilistel põhjustel” (lk 42). Selline väide ei pea paika. Heino Aassalu kirjutab raamatus *Kristjan Toropit meenutades...*: “1979. aasta sai Toropile murranguliseks. Ingrid Rüütli kutsel asus ta Keele ja Kirjanduse Instituudis tööle rahvamuusika sektoris tantsu alal. [...] Eluülesandeks sai *Eesti rahvatantsude kogumiku* koostamine. See koosneuks osadest: kontratantsud, ringtantsud (voor- ja sõõrtantsud), polkad, labajalavalsid jne” (lk 10–11). Samas meenutab Kristi Salve: “Niisiis sai temast rahvamuusika sektori teadur, kelle tööplaanis oli akadeemilise rahvatantsuväljaande koostamine. Kristjan alustas innukalt, kuid eeltöö materjali väljaotsimise ja kopeerimise näol oli väga mahukas ja sellele kulunud aastate jooksul sai üha ilmsemaks, et ka seda südamelähedast tööd ei õnnestu laiaks paisunud tantsujuhtimise kõrvalt hästi teha” (samas, lk 74–75).

Niisiis: tantsuväljaanne oli instituudi riiklikus plaanis. Kui Torop läks tööle Rahvakultuuri Arenduskeskusse, leppisime kokku, et ta jätkab väljaande koostamist, selleks sai ta ka võimaluse võtta kaasa instituudis valminud eeltöö (topograafiliselt ja osalt tüpoloogiliselt korraldatud tantsukirjelduste mapid). Sektor pidi hoolitsema muusikalise poole eest. Mingit takistust polnuks ka hiljem valminud käsikirju instituudi publikatsioonidena avaldada ja ükski folkloori allikmaterjalide publikatsioon ei jäänud “majanduslikel ja poliitiliste põhjustel” ilmumata.

Viron vakka formaadis väljaannet polnud esialgu üldse kavas. Selle eeskujuks sai Pirkko-Liisa Rausmaa soome rahvatantsude kogumik *Tanhuvakka*. Raamatu koostamiseks sai ta tellimuse Soomest ning asuski seda koostama kohe soome keeles. Torop meenutab: “1991. aastal ilmus Soomes kogumik eesti rahvatantsude variante *Viron vakka*. See tuli Soome Rahvatantsusõprade Seltsi tellimusel. Olen tolle seltsi auliige.

Üldse on mul Soomega eriti tihedad sidemed. Käin seal sageli töö ja võõrsil. Valimikuks oli eelnev töö suures osas eesti keeles tehtud, soome keel mul suus, nii läks tantsude vakkakogumine hõlpsasti” (*Kristjan Toropit meenutades...*, lk 11).

Seega: eestikeelset käsikirja, mida kirjastamiseks pakkuda, polnud, ja mingeid poliitilise põhjusi selle väljaandmiseks samuti mitte. Seda Torop ka ei väida. Teatavasti ilmus rahvatantsude publikatsioone Eestis ka halvematel aegadel (Toomi 1953, Tampere 1975) ning kui valmis *Viron vakka* eestikeelne tõlge, ei jäänud seegi ilmumata. Meil oli palju puudusi ja probleeme, näiteks tehnilise varustuse ja rahvusvahelise teaduskirjanduse kättesaadavuse osas, kuid folkloorimaterjalide publikatsioone ilmus järjest. Väga tore, et Soome sõbrad, kellelt kõik folkloristid on saanud omal ajal abi ja tuge, sellisele mõttele tulid ja see teoks sai. Kuid see ei vaja mingeid olematuid põhjendusi.

Teine seisukoht, mis tugineb faktidega kinnitamata väitele, on see, et valssi ja polkat (iseseisvate tantsudena) tantsiti Eesti üldiselt ringis. Aluseks on Heino Aassalu tsitaat (lk 80). Täpselt sellised andmed on olemas just Kihnu kohta, millelegi muule konkreetsele Aassalu ei viita. Samas eristavad kihnlased oma tantsimisviisi kõigist mandrieestlastest, kellega nad on kokku puutunud. Viidatud Hiiemäe joonealune märkus aga ei räägi valssist ega polkast. Paljusid vanu eesti talupojatantse tantsiti ringis, sh varasema labajalavalsi erikujusid, kuid tavalist valssi ja polkat iseseisvate tantsudena tavaliselt ei tantsitud ringis. Nii on ka lihtsam, kuna pöörlemisel ei pea tegema täispöoret. Näiteks mäletan, et vahetult pärast sõda (ja ilmselt siis ka enne sõda) tantsiti Pärnus ja selle ümbruses peoõhtutel ringis vaid padespaani ja perekonnavalssi, koolipidudel ka jooksupolkat, liblikapolkat ja raksijaaku. Ka ei ole ma kohanud ringjoonel tantsitavat valssi ja polkat välitöödel mujal kui Kihnus. Ma ei taha väita, et seda ei võinud kunagi kuskil olla, kuid tsitaadid, millele viidatakse, mingeid konkreetseid andmeid selle kohta ei sisalda.

Täpsustamist vajanuksid lisas toodud ERA materjalide allikaviited. Puudulikud viited, mis tegelikult materjale tuvastada ei võimalda, võinuks pigem ära jätta, piirdudes märkusega, et taustmaterjalina on kasutatud vanemaid ERA allikaid.

Nimetatud puudused ei kahanda dissertatsiooni üldist väärtust. Selles rakendatud tantsu-uurimus on probleemiasetuselt ja metodoloogiliselt uudne ning analüüsilt põhjalik. Uurimismaterjalide mitmekesisus ning uurija enda tantsu- ja tantsuõpetaja kogemused tugevdavad tulemuste usaldusväarsust. Eesti etnokoreoloogia on täienenud uue suurepärase uurimusega.

Ingrid Rüütel